

FENÉKPUSZTA (PUSZTASZENTEGYHÁZI-DŰLŐ)
12–16. SZÁZADI TEMETŐJÉNEK EMBERTANI VIZSGÁLATA
(Előzetes közlemény)

– Targubáné Rendes Katalin – Tóth Gábor – Suskovics Csilla –

Bevezetés

Éry Kinga Kárpát-medencei népességekre vonatkozó összegző munkái alapján¹ a késő középkor emberének képe egységes jellemzőket mutat.² A kor embertani képéhez jelent újabb kiegészítést a Straub Péter és Müller Róbert által 1999-ben feltárt templomkörüli temető 104 sírjának és a szórványanyagának a vizsgálata.

A vizsgálat anyaga és módszerei

A több mint egy évszázada folyó ásatások során³ sikerült igazolni, hogy a terület az őskor óta lakott, s több régészeti korszak népességeinek temetkezései kerültek elő. Jelen vizsgálat a középkori település temetőjének embertani eredményeivel foglalkozik. A település, amelyhez a temető tartozott, valószínűleg a török korban néptelenedett el. A templom körüli temetkezésnek megfelelően a koporsós sírok sűrűn egymás közelében, több rétegben, szuperpozícióban helyezkedtek el. A még nem lezárt embertani vizsgálat során, az embertani alapadatok meghatározása mellett, osteometriai vizsgálatot, demográfiai analízist és paleopathológiai vizsgálatot is végeztünk.⁴

Eredmények

A sírszámok egy részét (1998-as ásatás sírszámjai) duplán adták ki, egyes sírszámok pedig hiányoznak. A legmagasabb sírszám a 122-es. Az embertani vizsgálatot összesen 104 egyén maradványain, valamint a jelentős szórványanyagon tudtuk elvégezni. A nemi és életkori alapadatokat az 1. táblázat tartalmazza. Összefoglalónkban, terjedelmi okok miatt is, csupán rövid ismertetésre vállalkozunk.

Az elhaltak korcsoportonkénti relatív gyakoriságát az 1. ábra szemlélteti. A vizsgálat alapján a legnagyobb halálozási gyakoriság a matus korcsoportban figyelhető meg, 38,46%. A rövidített halandósági tábla alapján a születéskor várható átlagos élettartam 33,23 év. A nők esetében a 15–19 éves korcsoportban több mint

¹ ÉRY 1991. 43–44; ÉRY 1994. 4, 13–14; ÉRY 1998. 13–30; ÉRY 2001. 17–28. (A viszonylag kevés feldolgozott embertani széria alapján is.)

² A balkáni eredetű, török kori populációkat nem számítva (Dombóvár és Zombor. I. ÉRY 1979–1980. 225–298; ÉRY 1991. 43–44.)

³ A temető régészeti jellemzéséről és a feltárások körülményeiről áttekintés: DANI–STRAUB 2002. 135–140.

⁴ A vizsgálatoknál KNUSSMANN 1988; ÉRY 1991; ÉRY 1992. ajánlásait követtük. A paleopathológiai körismérés makroszkópos megfigyelésekre és esetenként radiológiai vizsgálatokra épül.

egy évvel hosszabb várható átlagos élettartamra lehetett számítani. Szembetűnő a 0 évesek csaknem teljes hiánya (1 eset). Ennek okaként számításba jöhet több ok is: az elhalt újszülötteket máshová temették, a gyengébben ellenálló gyermekcsontok a talajban elporladtak, a sekélyebb gyermeksírokat az erózió és a földmunkák megsemmisítették. A halandósági táblamodellek felhasználásával⁵ további 51 csecsemőt kell a modellben pótolni. A korrekcióval készült halandósági tábla (2. táblázat) alapján a születéskor várható élettartam 22,46 év. A 2. képen látható, hogy a legmagasabb halandóság a 0–1 éves időszakra tehető. Gyermekkorban átmenetileg ismét magasabb a halandóság. Az ezt követő csökkenés után egy emelkedő tendencia az 50-es év környékén mutatja a legmagasabb halandóságot. A halandósági csúcs férfiak esetében ennél fiatalabb életkorra tehető. Nők esetében a magas halálózási csúcst két kisebb is megelőzi, a 19–20 éves időszakban és a 30-as évek első felében. Ennek okaként a szüléssel és gyermekágygal kapcsolatos halálokokat feltételezhetjük. A 3. kép a túlélési görbén a csökkenő tendenciát, illetve a fiatalabb férfiak és a 35 év feletti nők jobb túlélési lehetőségeit mutatja. A várható élettartam (4. kép) azonban a nők esetében jobb kilátásokat mutatott, leszámítva a 45–55 éves időszakot, amikor átmenetileg a férfiak esetében magasabb várható élettartamot lehet találni.

A paleopathológiai kórismézés alapján⁶ a végtágcsonatokon és a csigolyákon általánosnak tekinthetők a fizikai stress okozta elváltozások. Viszonylag magas a gyógyult sebzések és törések száma (5–6. kép). Egy esetben megfigyelhető a *Pectus excavatum* előfordulása (44. sír).⁷ Kuriózumnak tekinthető a 27. sírből (50–59 éves férfi) származó csigolyákon megfigyelhető elváltozás. A háti csigolyákon (4–12-es csigolyák, valamint az ágyéki csigolyák vannak meg) a bordák mindkét oldalon hozzácsontosodtak a csigolyákhoz. Az 5–6–7-es, valamint a 8–9-es csigolyák blokkcsigolyát alkotnak (7. kép). Ez az elváltozás megfelel Baló kórbonctani adatokkal és fényképpel illusztrált leírásának, a Spondylarthritis ankylopoetica képeinek.⁸ (Ennek az elváltozásnak az előfordulási gyakoriságát, honfoglaló és Árpád-kori anyag vizsgálata alapján, Józsa László nem tartja a gerinc megbetegedései közt magasnak.)⁹ A 65. sírban (38–45 éves férfi) talált maradványokon a gyógyult koponyasérülés, a fizikai stress, a csigolyák degeneratív elváltozása mellett, a jobb kéz és alkar kóros megjelenése a temető kórtani összegzésének legérdekesebb és még differenciáldiagnózisra váró elváltozása. A jobb radius, a kéztőcsontok és három kézközépcsont összezsugorodott egymással (8. kép). Röntgenfelvételen törésre utaló elváltozás nincs. Kórokként felmerülhet tompa erőművi behatás következtében fellépő fokozott csontosodási és degenerációs folyamat, de valószínűbbnek tűnhet a Haematogen osteomyelitis okozta elváltozás. Ezt valamely vérárammal közvetített kórokozó vagy pedig külső sérülés útján bejutó gennykeltő agens idéz-

⁵ COALE-DEMÉNY 1966. Kelet 5. modell.

⁶ Az érdekes őskórtani esetek nagy száma miatt (a folyamatban lévő őskórtani értékelés alapján) e témával külön tanulmányban kívánunk foglalkozni.

⁷ Közlés jelen tanulmánykötetben: TÓTH-LAZÁRY-TARGUBÁNÉ RENDES: *Pectus excavatum* előfordulása Fenékpusztza 4. századi és középkori embertani anyagában.

⁸ BALÓ 1952. 425–426.

⁹ JÓZSA 1996. 96–99.

hette elő. A kialakuló következményes és hosszan tartó suppuratio, idült sepsis kiindulópontjaként, halálokként is szerepelhetett.¹⁰

Éry Kinga már említett összefoglalói alapján tudjuk, hogy az időszak Kárpát-medencei népessége europid. A koponyaforma rövidebb és szélesebb, mint a megelőző időszakban. A mesobrachycran koponyaalkat oka a honfoglalók szélesebb koponyaformájának túlsúlyra jutása, illetve a Európa-szerte megfigyelt rövidfejűsödési folyamat. A termetre jellemző, hogy a termetértékek homogénnek tekinthetők, lassú növekedés kezdődött. Osteometriai vizsgálataink a koponyajelzőre és a termetre vonatkozóan is megfelelnek a már kialakult képnek. Keszthely-Fenekpuszta (Pusztaszentegyházi-dűlő) középkori lakosainak embertani képe illeszkedik a korról kialakult ismereteink sorába.

IRODALOM

BALÓ 1952.

Baló J.: Kőrbonctan II. Budapest, 1952.

COALE-DEMÉNY 1966.

Coale, A. J.–Demény, P.: Regional Model Life Tables and Stable Populations. Princeton, 1966.

DANI-STRAUB 2002.

Dani M.–Straub P.: Késő középkori temetkezés erdeifenyő koporsómaradványa Keszthely-Fenekpusztáról. BDF Tud. Közl. XIII. Term. Tud. 8 (2002) 135–144.

ÉRY 1979–1980.

Éry K.: Balkáni eredetű török kori népesség csontmaradványai Dombóvár határából. BBÁMÉ 10–11 (1979–1980) 225–298.

ÉRY 1991.

Éry K.: Paleoantropológia-Paleodemográfia. ELTE Postgradualis jegyzet. Budapest, 1991.

ÉRY 1992.

Éry K.: Útmutató csontvázletek vizsgálatához. ELTE Postgradualis jegyzet. Budapest, 1992.

ÉRY 1994.

Éry K.: Embertani tanulmányok a Kárpát-medence IV–XVII. századi népességeiről. Kandidátusi Értekezés Tézisei. Budapest, 1994.

ÉRY 1998.

Éry, K.: Length of Limb Bones and Stature in Ancient Populations in the Carpathian Basin. Humanbiol. Bud. 26. Budapest, 1998.

ÉRY 2001.

Éry K.: Régi magyarokról – újból. AnthrKözl 42 (2001) 17–28.

JÓZSA 1996.

Józsa L.: A honfoglaló és Árpád-kori magyarság egészsége és betegségei. Budapest, 1996.

¹⁰ TÖRÖK 1995. 61–64.

KNUSSMANN 1988.

Knussmann, R.: Anthropologie I. Wesen und Methoden der Anthropologie. Gustav Fischer Verlag. Stuttgart, New York, 1988.

TÖRÖK 1995.

Török K.: Ostitis-osteomyelitis az Alsórajk-Kastélydomb avar kori temető anyagában. AnthrKözl 37 (1995) 61–64.

**An anthropologic survey of the 12–16th century graveyard
of Fenékpuszt (Pusztaszentegyházi-dűlő)
(Preliminary publication)**

– Targubáné, Katalin Rendes–Gábor Tóth–Csilla Suskovics –

Resume

According to the anthropological series surveyed, the picture of the late mediaeval man shows uniform features. A survey of the grave no. 104 of the graveyard around the church explored at the end of the 1990s by Péter Straub and Róbert Müller supplies us with new contributions to the anthropological image of the age. In addition to determination of the anthropological basic data, osteometric and paleopathologic examination, as well as demographic analysis have been carried out. The anthropological particulars fit into the anthropological features of the age. The large number of pathologic cases is striking, out of which, beside the generally observable physical stress, the recovered fractures and injuries, a case with funnel-shaped chest and the (inflammatory) clinical pictures resulting in reossifying of articles are to be underlined.

Targubáné Rendes Katalin
Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat
Keszthely Városi Intézete
8360 Keszthely, Kossuth Lajos u. 42.
katalin.rendes@freemail.hu

Tóth Gábor
Berzsenyi Dániel Főiskola
Állattani Tanszék
9700 Szombathely,
Károlyi Gáspár tér 4.
tgabor@deimos.bdtf.hu

Suskovics Csilla
Kaposvári Egyetem,
Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar
Testnevelési Tanszék
7400 Kaposvár, Bajcsy-Zsilinszky u. 10.
suskovics@csoki.pfk.u-kaposvar.hu

1. táblázat. Keszthely-Fenekpuszta, Pusztaszentegyházi-dűlő 12–16. századi sírjainak nemi és életkori alapadatai

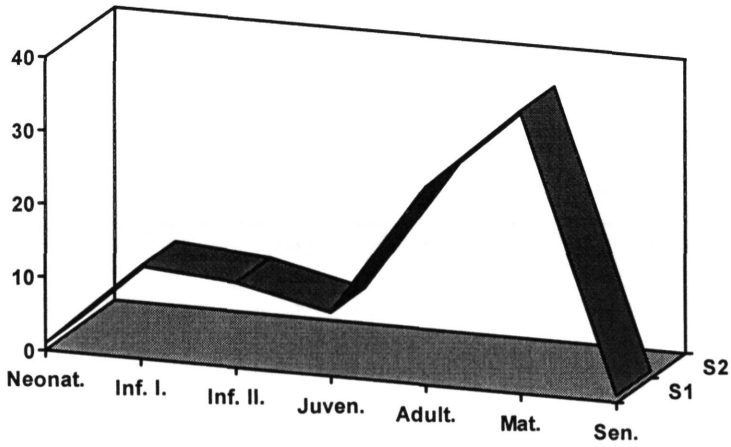
Sorszám	Sírszám	Nem	Életkor
1.	2.	Férfi	30-45 év
2.	3.	Férfi	36-43 év
3.	4.	Nő	50-58 év
4.	5.	Nő	40-55 év
5.	6.	Nő	44-52 év
6.	7.	Férfi	30-50 év
7.	9.	indiff.	5-7 év
8.	11.	indiff.	11-14 év
9.	12.	Férfi	30-50 év
10.	13.	nő?	20-30 év?
11.	14.	Férfi	40-50 év
12.	15.	férfi?	30-50 év?
13.	16.	férfi	30-45 év
14.	19.	férfi	58-64 év
15.	19. (1998)	férfi	48-54 év
16.	20.	nő	30-60 év
17.	21. (1998)	indiff.	4-5 év
18.	21. (1998)	indiff.	4-6 év
19.	22.	férfi	30-50 év
20.	23.	nő?	30-45 év
21.	24.	férfi	35-50 év
22.	25.	indiff.	3-5 év
23.	26.	férfi	30-50 év
24.	26.	indiff.	19-23 év
25.	27.	férfi	50-59 év
26.	28.	férfi	30-45 év
27.	33.	nő?	13-15 év
28.	34.	férfi	30-60 év
29.	36.	férfi	23-30 év
30.	38.	férfi	35-39 év
31.	41.	férfi	27-35 év
32.	42.	nő	46-52 év
33.	42. mellett	férfi	30-42 év
34.	43.	indiff.	5-8 év
35.	44.	férfi	18-20 év
36.	44.	férfi?	35-60 év
37.	46.	indiff.	neonatus
38.	47.	férfi	30-50 év
39.	47.	nő	36-51 év
40.	48.	nő?	30-50 év

Sorszám	Sírszám	Nem	Életkor
41.	49.	férfi	30-50 év
42.	50.	nő	44-48 év
43.	51.	indiff.	8-11 év
44.	52.	férfi	43-52 év
45.	53.	férfi	54-62 év
46.	53.	nő	50-59 év
47.	54.	férfi	50-56 év
48.	55.	férfi	45-55 év
49.	56.	indiff.	3-5 év
50.	57.	indiff.	10-12 év
51.	58.	férfi	30-50 év
52.	59.	indiff.	10-14 év
53.	61.	férfi	30-45 év
54.	62.	férfi	30-45 év
55.	62.	indiff.	12-14 év
56.	63.	férfi	29-33 év
57.	65.	férfi	38-45 év
58.	69.	(nő?)	9-11 év
59.	69.	nő?	44-52 év
60.	69.	nő?	35-55 év
61.	69.	férfi	40-60 év
62.	69.	nő	45-65 év
63.	69.	nő	40-60 év
64.	70.	nő?	48-54 év
65.	71.	férfi	30-50 év
66.	80.	indiff.	5-7 év
67.	81.	férfi	40-55 év
68.	82.	férfi	59-63 év
69.	83.	indiff.	15-17 év
70.	84.	férfi	40-70 év
71.	85.	indiff.	10-13 év
72.	87.	nő	40-60 év
73.	88.	nő	16-20 év
74.	89.	indiff.	8-13 év
75.	89.	férfi	18-20 év
76.	91.	nő	40-60 év
77.	92.	indiff.	5-7 év
78.	93.	nő	44-50 év
79.	96a.	férfi	44-50 év
80.	96.	indiff.	4-5 év
81.	96.	indiff.	6-8 év
82.	96.	férfi	30-50 év

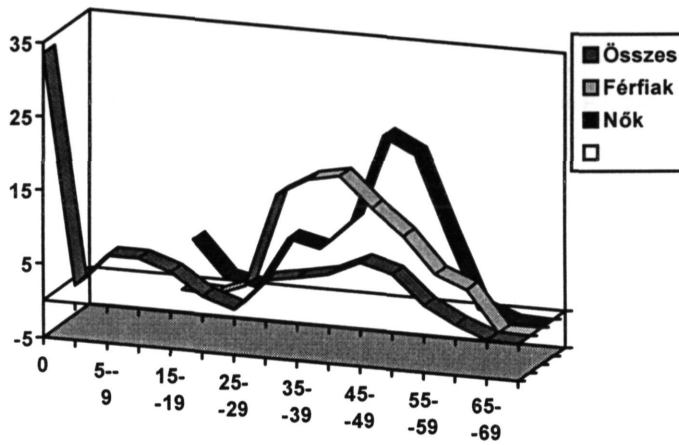
Sorszám	Sírszám	Nem	Életkor
83.	97.	férfi?	33-39 év
84.	99.	nő	53-57 év
85.	101.	indiff.	5-7 év
86.	102.	indiff.	14-16 év
87.	103.	nő	32-36 év
88.	105.	indiff.	15-18 év
89.	106.	férfi	19-20 év
90.	107.	férfi	40-60 év
91.	108.	indiff.	5-8 év
92.	109.	indiff.	10-12 év
93.	110.	nő	30-36 év
94.	111.	férfi	18-20 év
95.	112.	indiff.	3-4 év
96.	112.	indiff.	13-15 év
97.	112.	indiff.	20-60 év
98.	113.	férfi	18-22 év
99.	114.	indiff.	13-15 év
100.	115.	indiff.	40-65 év
101.	116a.	férfi	48-52 év
102.	116b.	férfi	48-52 év
103.	117.	férfi	48-56 év
104.	122.	nő?	14-16 év

2. táblázat. Pusztaszentegyházi-dűlő középkori népességének a csecsemőkorúak korrekciója utáni halandósági táblája (a két nem együttesen)

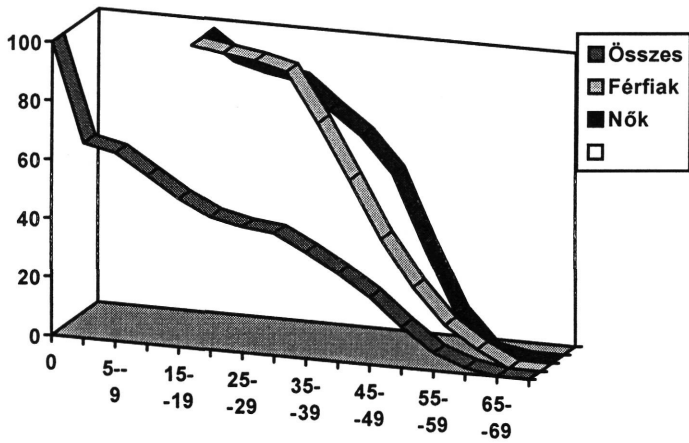
Korcsoport-beosztás	Meghaltak száma (Dx)	Meghaltak százaléka (dx)	Továbbélők százaléka (lx)	Halálozási valószínűség (qx)	Lx	Tx	Várható átlagos élettartam (ex)
0	52,00	33,55	100,00	0,52	83,23	2246,83	22,46
1-4	3,67	2,37	66,45	0,06	261,08	2163,15	32,55
5-9	10,50	6,77	64,09	0,16	303,49	1902,08	29,68
10-14	10,50	6,77	57,31	0,18	269,62	1598,58	27,89
15-19	8,23	5,31	50,54	0,16	239,41	1328,96	26,30
20-24	3,93	2,53	45,23	0,09	219,80	1089,55	24,09
25-29	1,73	1,12	42,69	0,04	210,66	869,76	20,37
30-34	8,49	5,48	41,57	0,20	194,17	659,09	15,85
35-39	9,58	6,18	36,09	0,27	165,02	464,92	12,88
40-44	10,88	7,02	29,91	0,36	132,02	299,91	10,03
45-49	13,94	8,99	22,89	0,61	91,99	167,89	7,33
50-54	12,18	7,86	13,90	0,88	49,85	75,90	5,46
55-59	6,28	4,05	6,04	1,04	20,07	26,05	4,31
60-64	2,80	1,81	1,99	1,41	5,43	5,98	3,01
65-69	0,25	0,16	0,18	1,37	0,50	0,56	3,08
70-74	0,0322581	0,02	0,02	1,55	0,05	0,05	2,50
Összesen	155,00	100,00					

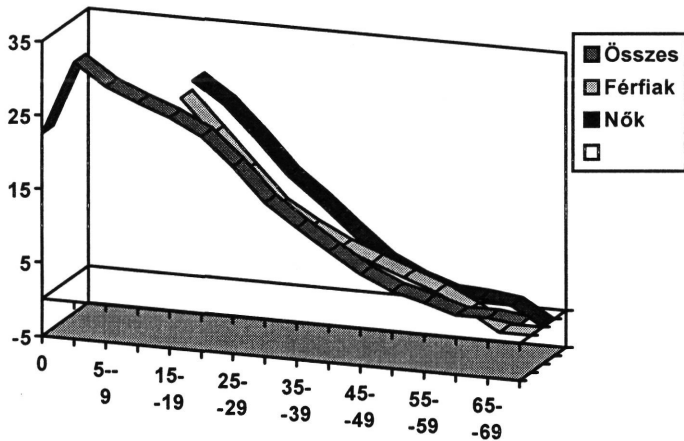
1. kép. A korcsoportonkénti halálozási relatív gyakoriság (korrekció nélkül)

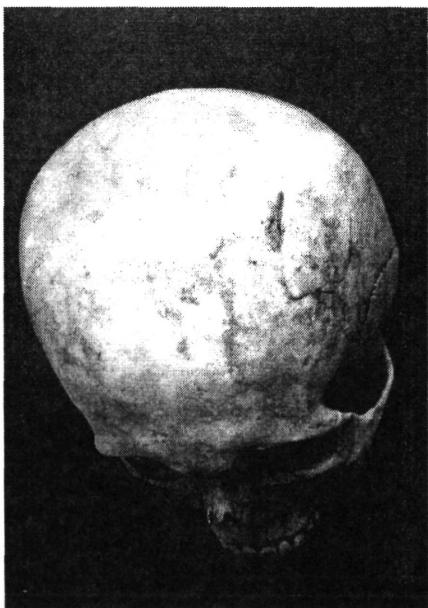
2. kép. Pusztaszentegyházi-dűlő középkori népességének korrekció utáni halandósági görbéje (meghaltak százaléka, dx)

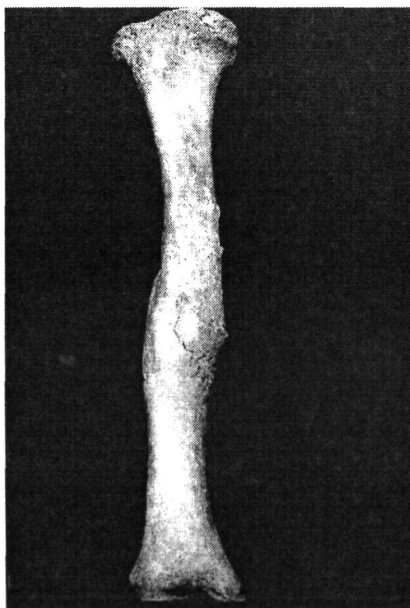
3. kép. Pusztaszentgyházi-dűlő középkori népességének korrekció utáni túlélési görbéje (továbbélők százaléka, lx)

4. kép. Pusztaszentgyházi-dűlő középkori népességének korrekció utáni várható átlagos élettartama (ex)

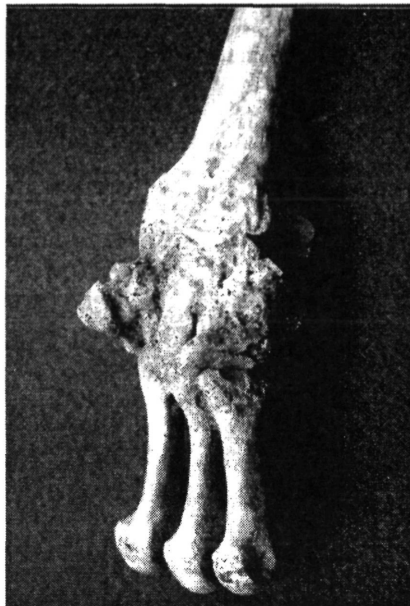
5. kép. Bal frontoparietalis területen lemetszett csontlemez szövődmény nélkül visszaforrt (38. sír)

6. kép. Jobb oldali tibia gyógyult törése (19. sír)

7. kép. Spondylarthritis ankylopoetica (44. sír)

8. kép. A jobb kézen valószínűleg Haematogen osteomyelitis (65. sír)

RÖVIDÍTÉSEK – LIST OF ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

- Acta ArchHung = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
- AI = Arhaeologia Iugoslavia (Beograd)
- AJMK = Az Arany János Múzeum Közleményei (Nagykőrös)
- Annal. Hist. Nat. Mus. Nat. Hung. =
= Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici (Budapest)
- Anteus = Anteus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
- AnthrAnz = Anthropologischer Anzeiger (München)
- AnthrHung = Anthropologia Hungarica (Budapest)
- AnthrKözl = Anthropológiai Közlemények (Budapest)
- APA = Acta Praehistorica et Archaeologica (Berlin)
- ArchAust = Archaeologia Austriaca (Wien)
- ArchAustMon = Archaeologia Austriaca Monographien (Wien)
- ArchÉrt = Archaeológiai Értesítő (Budapest)
- ArchHung = Archaeologia Hungarica (Budapest)
- ArchKözl = Archaeológiai Közlemények (Budapest)
- ArchSlov-Catalogi = Archaeologica Slovaca – Catalogi (Bratislava)
- ArhSof = Arheologija. Organ an Arheologičeskija Institut i Muzej pri Bălgarskata Akademija na Naukite (Sofija)
- BBÁMÉ = A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve (Szekszárd)
- BDF Tud. Közl. Term. Tud. =
= Berzsenyi Dániel Főiskola Tudományos Közleményei, Természettudományok (Szombathely)
- BMÉ = A Bihari Múzeum Évkönyve (Berettyóújfalu)
- BML = Békés Megyei Levéltár (Gyula)
- BMMK = A Békés Megyei Múzeumok Közleményei (Békéscsaba)
- BRGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission (Frankfurt am Main)
- BRMTÉ = A Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat Évkönyve (Gyula)
- ComArchHung = Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
- CranHung = Crania Hungarica (Budapest)
- Dph = Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften (Wien)
- Ed. Inst. Bot. = Editio Instituti Botanici Universitates Debreceniensis (Debrecen)
- EMÉ = Az Egri Múzeum Évkönyve (Eger)
- Ethn = Ethnographia (Budapest)
- FolArch = Folia Archaeologica (Budapest)
- Fol. Hist.-nat. Mus. Matr. =
= Folia Historico Naturalia Musei Matraensis (Gyöngyös)

Rövidítések – List of Abbreviations – Abkürzungen

Fontes ArchHung	= Fontes Archeologici Hungariae (Budapest)
HBML	= Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (Debrecen)
HIM-HT	= Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Térképtár (Budapest)
HMRK	= Heves Megyei Régészeti Közlemények (Eger)
HOMÉ	= A Herman Ottó Múzeum Évkönyve (Miskolc)
HOMK	= A Herman Ottó Múzeum Közleményei (Miskolc)
Humanbiol. Bud.	= Humanbiologia Budapestinensis (Budapest)
JAMÉ	= A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza)
JRGZ	= Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums (Mainz)
KJb	= Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte (Köln)
LDM	= Laczkó Dezső Múzeum (Veszprém)
MAG	= Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft (Wien)
MFMÉ–StudArch	= A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica (Szeged)
MMM.Ta	= Munkácsy Mihály Múzeum, Történeti adattár (Békéscsaba)
MNYTESZ	= A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (Budapest)
MN	= Magyarság néprajza, Budapest
MNL	= Magyar néprajzi lexikon, Budapest
MonAvarArch	= Monumenta Avarorum Archaeologica (Budapest)
MoRT	= Magyarországi rendeletek tára (Budapest)
MRT	= Magyarország régészeti topográfiája (Budapest)
MT	= Magyar törvénytár (Budapest)
MTsz	= Magyar tájszótár (Budapest)
NéprÉrt	= Néprajzi Értesítő (Budapest)
NéprÚtm	= Néprajzi Útmutató (Budapest)
NL	= Nemzeti Levéltár (Arad)
NMGy	= A Néprajzi Múzeum Gyűjteményei (Budapest)
NyK	= Nyelvtudományi Közlemények (Budapest)
OL	= Országos Levéltár (Budapest)
Ref.Egyh.Ir.Pr.Jkv.	= Református Egyház Irattára, Presbiteri Jegyzőkönyvek (Gyoma)
RégFüz	= Régészeti Füzetek (Budapest)
SIA	= Slovenská Archeológia (Bratislava)
SMK	= Somogyi Múzeumok Közleményei (Kaposvár)
StudArch	= Studia Arhaeologica (Budapest)
StudCom	= Studia Comitatus (Szentendre)
SzMMÉ	= A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve (Szolnok)
SZMNA	= Szolnok megye néprajzi atlasza (Szolnok)
SzSzSz	= Szabolcs-Szatmári Szemle (Nyíregyháza)
ÚMTsz	= Új magyar tájszótár (Budapest)
Varia ArchHung	= Varia Archaeologica Hungarica (Budapest)
VMMK	= A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei (Veszprém)
VSz	= Vasi Szemle (Szombathely)
WMMÉ	= A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve (Szekszárd)
ZB	= Zetemata Byzantina (Amsterdam)
ZM	= Zalai Múzeum. Közlemények Zala megye múzeumaiból (Zalaegerszeg)

A Munkácsy Mihály Múzeum:

Arany fokozatú főtámogatója

CITROËN
InterFlott Center Kft.

Médiapartnere a

Rádió 1

Bronz fokozatú támogatója

Allianz
Hungária

Allianz Hungária Biztosító Rt.

Első fokozatú támogatója

Tondach
Magyarország
Jamina

Tégla- és Cserépgyártó Rt.

Bronz fokozatú támogatója

Autó Körös Kft.

Első fokozatú támogatója

Csabahús Kft.

Másod fokozatú támogatója

Békés Megyei Hírlap

Első fokozatú támogatója

**Gallicoop Pulykafeldolgozó
Rt.**

Másod fokozatú támogatója

COFINEC
KNER

**Cofinec Kner Címkegyártó
Kft.**

Másod fokozatú támogatója

Prima Protetika Kft.

Másod fokozatú támogatója

Unicon Ruházati és Szolgáltató Rt.

Támogatók:

Alexandra Könyvesbolt
Agrimill – Agrimpex Rt.
Békéspasztt Kft.
Berény Color
Burek Pékség
Csaba-Lénia Papír Üzletház
Igazi Könyvdiszkont
Leskovics Prirotechnika
Német Pékáru
Novák és Fiai Bt.
Rajki Cukrászda
Vár-játék

